EVOLUŢIA SISTEMULUI FORMELOR PROSPECTIVE DIN LIMBA ROMÂNĂ, UN EXEMPLU DE REGRAMATIZARE

L'ÉVOLUTION DES FORMES PROSPECTIVES DU ROUMAIN, UN EXEMPLE DE RÉGRAMMATION

(*Résumé*)

Cette approche se propose de faire le point sur l'évolution des formes du Futur roumain, vue dans la perspective extensive de la *grammaticalisation*. Ce processus (appelé dans la littérature, *régrammation*) qui affecte tout d'abord la forme canonique de Futur, s'est réalisé (ou il est en train de se réaliser) par rapport à d'autres constituants du paradigme verbal analysé, à savoir les structures périphrastiques, plus ou moins grammaticalisées. Autrement dit, l'évolution des formes du Futur roumain pourrait être analysée par rapport aux tendances suivantes: (i) la réduction du fonctionnement de la forme canonique de Futur au style littéraire et au registre soigné de la langue, où celui-ci est utilisé seulement avec des valeurs temporelles ou modalo-temporelles; (ii) la création d'un système d'actualisation du prospectif déictique, qui contient le Futur de Type 1 (*voi cânta*), le Futur de Type 3 (*am să cânt*) et le Futur de Type 4 (*o să cânt*), respectivement, la spécialisation des formes gérondives (*oi fi cântând*) et du Futur de Type 2 (*oi cânta*) pour l'expression de l'épistémique probable, tous ces deux morphèmes verbaux étant dépossédés de la valeur déictique prospective, à partir du XVIIe siècle. En effet, ce repositionnement méthodologique reprend la discussion sur l'histoire de la création d'une forme verbale nouvelle, connue dans la linguistique roumaine sous le nom de *présomptif*.

Mots-clés: régrammation, prospectif déictique, structures périphrastiques, épistémique probable, évidentialité, présomptif.

1. Introducere

Orice sistem lingvistic suferă în permanenţă modificări, iar formele verbale romanice de viitor (siglat în text: V) sau de condiţional (siglat în text: COND)

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

au suferit şi ele diverse schimbări semantico-sintactice din momentul fixării lor în limbă şi până în contemporaneitate, antrenând uneori chiar reorganizări de paradigmă sau conducând la crearea unor noi tipuri de opoziţii la nivel de sistem.

Această transformare continuă care afectează anumite forme *care au deja un statut gramatical la nivelul sistemului* readuce în discuţie procesul de *gramaticalizare* sau cel puţin maniera tradiţională de conceptualizare a sa (v. Meillet 1958 [1912]: 130–148; Lehmann 1985: 303–318). *Gramaticalizarea* văzută în canonul clasic ilustrează trecerea de la *lexical* la *gramatical*, altfel spus procesul prin care un item independent din punct de vedere semantico-lexical şi sintactic (de ex., HABERE) îşi pierde progresiv semnificaţia originară. Prin funcţionarea frecventă în anumite tipare sintactice, din ce în ce mai puţin variate, acest lexem ajunge să devină dependent sintactic. Absenţa unei semnificaţii lexicale proprii, comportamentul funcţional dependent, coroborat cu eroziunea formală, tot acest şir de procese ireversibile conduc itemul lexical originar la statutul de morfem gramatical.

Henning Andersen (2006: 231–258) consideră procesul de *gramaticalizare* ca fiind format dintr-o serie de alte procese secundare, pe care le numeşte *gramatizări* ‘grammation(s)’ şi *regramatizări* ‘régrammation(s)’. Prin *gramatizare*, autorul danez înţelege «[…] un changement de contenu, au moyen duquel une catégorie qui n’a pas un contenu grammatical l’obtient» (Lindschouw 2011: 59), în timp ce o *regramatizare* reprezintă o reorganizare a unui conţinut gramatico-funcţional în interiorul unui sistem gramatical (Lindschouw 201: 60). Distincţia dintre *gramaticalizare* şi *regramatizare* apare clar materializată, de exemplu, în interiorul paradigmei de V din limba franceză contemporană, unde forma analitică de V (*aller chanter*) se găseşte acum în plin proces de *gramaticalizare*, în timp ce forma sintetică (*chanterai*) «est grammaticalisée depuis des temps immémoriaux» (Lindschouw 2011: 57, n. 4). Totuşi, potrivit accepţiunii lărgite acordate anterior procesului de *gramaticalizare* (văzut acum ca reorganizare a sistemelor gramaticale), forma sintetică de V din limba franceză contemporană se găseşte de această dată în plin proces de *gramaticalizare* (sau, mai precis, de *regramatizare*), «[…] dans la mésure où son domaine d’emploi se restreint à l’intérieur du système du futur, alors que le futur analytique ouvre le sien» (Lindschouw 2011: 57, n. 4).

De altfel, în studiul său dedicat evoluţiei sistemului V din limba franceză, Jan Lindschouw (2011: 60–63) sintetizează şi posibilele etape pe care le poate implica un proces de *regramatizare*, şi anume:

– *reducţia paradigmatică* sau *paradigmaticitatea*, care se referă la anularea opoziţiilor stabilite între constituenţii unei paradigme. Acest proces rezultă în urma diminuării treptate a posibilităţii de alternare a respectivilor itemi şi conduce la obligativitatea şi specializarea lor în plan sintagmatic;

– *desemantizarea* conţinutului semantico-funcţional al paradigmei în cauză;

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

– *reanalizarea*, o strategie de comprehensiune din partea locutorului, cu caracter cognitiv abstract care precedă, de obicei, procesul de *gramaticalizare* sau pe cel de *regramatizare* şi care acţionează în primul rând la nivelul conţinutului şi, mai apoi, la nivel de structură morfosintactică.

În ansamblu, aceste etape care descriu procesul de *regramatizare* sau de *gramaticalizare in extenso*, pot fi astfel sintetizate: «[…] une forme A qui subira ultérieurement un processus de grammaticalisation, ou de régrammation dans notre cas, existe dans la langue pour traduire une valeur déterminée. Ensuite, une nouvelle forme B, concurrente de A, entre dans la langue, ce qui crée une *ambiguïté référentielle* [s.n.] entre la forme A et B. Enfin, la forme A se perd (ou souvent se (ré)grammaticalise), et seule la forme B est capable d'exprimer la valeur réservée autrefois à la forme A» (Lindschouw 2011: 63).

Din punctul de vedere al procesului de *gramaticalizare* (înţeles acum în canonul clasic), forma de V cea mai gramaticalizată de care dispune limba română contemporană este cea a V–Tipul 4 care prezintă deja o formă a auxiliarului redusă la invariabila *o*. La polul opus, formele cel mai puţin gramaticalizate sunt cele construite cu un participiu prezent. În cazul lor, procesul de gramaticalizare este îngreunat, pe de o parte, de structura lor morfematică complexă (auxiliar supracompus + «gérondif obligatoirement au moins bisyllabique» (Iliescu 2000: 437)), iar, pe de altă parte, de polifuncţionalitatea lor semantică, aceste forme marcând la nivel modal [epistemicul inferenţial], la nivel temporal [raportarea la T_0] şi la nivel aspectual, imperfectivitatea.

Privită însă din perspectiva teoriei extinse a *gramaticalizării*, întreaga discuţie referitoare la evoluţia formelor constitutive ale paradigmei de V din limba română trebuie repoziţionată din prisma următoarelor direcţii evolutive:

(i) restrângerea funcţionării formei de V–Tipul 1 la stilul literar şi la registrul îngrijit de limbă unde apare doar cu valori temporale sau temporalo-modale;

(ii) constituirea unui sistem de actualizare a prospectivului deictic, care cuprinde V–Tipul 1, V–Tipul 3 şi V–Tipul 4 (forme care se disting în primul rând la nivel diamezic)[1] şi specializarea formelor gerundive, respectiv a V–Tipul 2 în actualizarea epistemicului probabil, aceste două forme pierzându-şi valoarea deictică prospectivă în secolul al XVII-lea.

[1] A se vedea Popescu (2013b), dar şi opinia Rodicăi Orza (1966: 223, citată de Ţâra 2009: 149), care afirmă că, în limba română contemporană, construcţiile de tip *am să cânt*, *o să cânt* „[…] au, în unele regiuni ale ţării, şi valori modale, exprimând fie o necesitate, o poruncă, o certitudine, o dorinţă, fie o probabilitate sau o acţiune nesigură".

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

2. Procesul de regramatizare a formelor de viitor din limba română

2.1. În fapt, această repoziţionare metodologică readuce în discuţie istoria constituirii unei forme verbale, cunoscută în lingvistica românească sub denumirea de *prezumtiv*. În interiorul acestei paradigme verbale, procesul de *regramatizare* al perifrazei gerunziale (FoiG) constă în specializarea completă a acestei structuri analitice în domeniul modalităţii epistemice şi/sau al *evidenţialităţii*, prin pierderea valorilor sale temporalo(-aspectuale) bazice.

Atestată încă din secolul al XVI-lea, dar rar folosită[1], FoiG apare în limba veche, exclusiv cu valoare temporală (v. *infra*, ex. 1), ca variantă liberă atât pentru formele de V construite cu *a vrea* + infinitiv/conjunctiv, cât şi pentru cele cu *a avea* + infinitiv, marcând uneori (rar) valoarea aspectuală [+progresiv] sau [+iterativ][2]. Această situaţie nu exclude în totalitate posibilitatea de selecţie a sa în limba vorbită în ocurenţe cu valoare epistemică. Însă, pentru epoca la care facem referire, subliniem faptul că FoiG apare frecvent în propoziţii principale ca echivalent al V–Tipul 1, exprimând o acţiune prospectivă, cu raportare directă la Sit_0, glosabilă astăzi prin structura 'urmează să…' [+ viitor imediat] (v. ex. 2):

(1) *Şi se va tâmpla cum Faraon pre voi* ***vă va fi chiemând*** *şi* ***va fi dzicând*** *acestea* (PO, 165, 18, *apud* Dimitrescu *et alii* 1978: 316).

(2) *Şi vor şti eghipteanii că eu sînt Domn (...) şi* ***voiu fi aducându*** *afară feciorii lu Israil* (PO, *apud* Călăraşu 1987: 195, n. 1).

Totuşi, ca urmare a structurii sale morfematice, această turnură exprima adesea şi valoarea modală de obligativitate a îndeplinirii acţiunii, valoare cu care se înregistrează cu precădere în subordonate. Totodată, integrarea unor structuri dependente ca cele amintite anterior în contexte nedeterminate, marcate de nuanţa de incertitudine, va face ca turnura prospectivă *voiu fi cântând* să adauge în semantismul său posibilitatea de actualizare a „ideii de nesiguranţă" (Călăraşu 1987: 194), FoiG înscriindu-se astfel în „tendinţa limbii de a consacra o formă verbală specială pentru contextele condiţionale şi nedeterminate" (Călăraşu 1987: 194).

Iată de ce, anumiţi cercetători (v. Berea-Găgeanu 1979: 110) consideră că în textul *Paliei de la Orăştie* (p. 165, 212, 217, 256, 257, 261 etc., *apud*

[1] Niculescu (2011: 427) găseşte câteva ocurenţe care apar doar în textele traduse, nu şi în cele originale, motiv pentru care s-a considerat că această structură reprezintă în limba română o calchiere a unor turnuri similare din slavonă sau din maghiară. În fapt, este vorba de o creaţie internă, specifică limbii române (v. Berea Găgeanu 1974; Niculescu 2011), aparţinând conjugării perifrastice active.

[2] De fapt, Niculescu (2011: 432) demonstrează că din cele 24 de ocurenţe de acest tip existente în *Palia de la Orăştie*, doar patru au, în mod evident, o valoare aspectuală progresivă sau iterativă.

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

Călăraşu 1987: 195) formaţia discutată este încărcată cu „valoarea prezumtivă de îndoială, presupunere sau posibilitate” (v. şi Călăraşu 1987: 195):

(3) *Şi cînd **vor fi dzicând** voao feciorii voastri: ce slujbă de cinste iaste aceasta?* Dzice-veţi *lor: jirtva trecutului* (PO., p. 217, *apud* Călăraşu 1987: 195).

Exemplul anterior atestă prezenţa în acelaşi context a celor două tipuri formale de V construite cu auxiliarul *a vrea*: *vor fi dzicînd* (FoiG), respectiv *dzice-veţi* (V–Tipul 1), această situaţie constituind, în primul rând, o mărturie importantă a echivalenţei semantice a celor două structuri.

Utilizările cu adevărat înrădăcinate în zona epistemicului apar, după unii cercetători (v. Berea-Găgeanu 1979: 110), spre sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, după alţii (Zamfir 2007, *apud* Zafiu 2009), sporadic, chiar din prima jumătatea a secolului al XVII-lea. Însă, chiar de la începutul secolului al XVIII-lea, ocurenţele de acest tip sunt mult mai frecvente (v. *infra*, ex. (4)), FoiG funcţionând adesea în acelaşi context cu o formă de V–Tipul 1:

(4) *Şi zicea cătră boiari: „De mult **or fi zvorind** ei şi* or fi flămânzi*, neavându de cheltuială”* (Neculce, 196, *apud* Zafiu 2009: 298).

(5) *Şi i-au tăiat nasul, den ce pricină noi nu ştim – cei ce l-au pârât, **vor fi ştiind** de ce şi cum* (Radu Popescu, 406–407, *apud* Zafiu 2009: 298).

Cu toate acestea, nu trebuie considerat că procesul de *regramatizare* al perifrazei gerunziale s-a definitivat, de vreme ce, în secolul al XVII-lea, există încă suficiente ocurenţe care atestă utilizarea sa cu valoare deictică:

(6) *Cei ce* vor face *dieţi, să fie cu minţile întregi şi făr de vigleşug* […]. *Să nu lepede din moştenire* […]; *nici să lase cea mai multă parte din averea lui la vreunul din rudele lui, pentru multa dragoste ce **va fi având** spre acela* (*Preavilniceasca Condică*, 1780, 106, *apud* Zafiu 2009: 298).

Totodată, începând din secolul al XVIII-lea, FoiG apare cu valoare modală de potenţial (POT) posibil sau de POT probabil, dar nu cu raportare la Sit_0, ci cu „orientare prospectivă dinspre trecut înspre prezent” (v. Călăraşu 1987: 196), deci cu raportare la [trecut], în astfel de ocurenţe aflându-se în corelare, uneori, în acelaşi segment discursiv, cu structura *voi*, *vei*, *va* + *fi* + participiul trecut (cf. ex. 7 şi 4):

(7) *Mai închis-au între acéste vremi şi pe Neagoe postelnic Săcuianul, şi i-au tăiat nasul, den ce pricină noi nu ştim, cei ce l-au pîrît, **vor fi ştiind***

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

de ce şi cum (P. Ist., p. 407, *apud* Călăraşu 1987: 196) (= POT /probabil/ cu raportare la [trecut]).

Acest comportament poate fi coroborat cu cel ilustrat de anumite exemple care datează chiar din secolul al XVI-lea, în care această structură dublează un imperfect (*era mergând* – v. Zafiu 2002: 135) sau un perfect compus indicativ (*a fost plecând* – v. Zafiu 2002: 135). De exemplu, Iorgu Iordan (1975: 149) consideră că *fuiu lucrându* (CV., XVIII, 12–13, *apud* Iliescu 1999: 106) aduce în plus faţă de formele sintetice corespunzătoare ideea de incertitudine. Şi în româna medie se observă (v. Manoliu-Manea 1993: 233) acelaşi comportament sintactico-semantic al perifrazei gerunziale care, înlocuind timpurile de trecut indicativ aduce „în prim plan evenimente importante pe care le prezintă cu încetinitorul" (Manoliu-Manea 1993: 235).

Prin urmare, traiectoria evolutivă parcursă de această perifrază – marcată aspectual [+progresiv] / [+iterativ] şi care în limba modernă actualizează în plan temporal [simultaneitatea faţă de T_0], pare să fie următoarea: „pe măsură ce sistemul de marcare aspectuală căreia îi aparţine dispare, perifraza – ca simplă variantă de viitor (şi datorită afinităţii dintre aspect şi modalitate) – a preluat valoarea modală a viitorului" (Zafiu 2009: 298).

Acest parcurs evolutiv trebuie completat cu observaţia (v. Popescu 2009: 157–158) potrivit căreia, între secolul al XVI-lea şi secolul al XVIII-lea, pot fi detaşate două mari etape de evoluţie a turnurii discutate, şi anume:

1) începând din secolul al XVI-lea şi până în secolul al XVIII-lea, această structură apare în toate tipurile de scrieri pentru exprimarea unei acţiuni prospective (din punct de vedere temporal) şi implicit, încărcată cu o nuanţă de incertitudine, caracteristică inerentă viitorului, dar, în cazul de faţă, subliniată – deci întărită discursiv, şi prin existenţa unor elemente contextuale, de tip lexical (pronume, adverbe interogative sau nehotărâte) sau sintactic (sistemul condiţional), din aceeaşi sferă semantică;

2) începând de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea se constată utilizarea acestei structuri pentru a exprima o acţiune simultană cu Sit_0, de asemenea cu nuanţa modală [+incertitudine] şi, mai rar, o acţiune posibilă, cu raportare la [trecut]. Acesta este momentul în care structurii în discuţie încep să-i fie predominante ocurenţele modale.

În orice caz, trebuie subliniat faptul că „eliminarea grupării gerunziale din ansamblul mijloacelor de exprimare a viitorului, cauzată în egală măsură de factori de natură formală (caracterul neobişnuit şi complicat al structurii sale) şi semantică (imprecizia conţinutului semantic, existenţa celorlalte forme sinonime de exprimare a ideii de viitor) […], duce, pe de o parte, la *simplificarea şi reorganizarea subsistemului temporal al viitorului, iar, pe de altă parte, la îmbogăţirea sistemului modal al limbii române, care adaugă un nou membru* [s.n.]" (Corcheş, Roman 2011: 320).

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

Totodată, nu trebuie omisă nici reorganizarea sub raport temporalo-referenţial a turnurii *(v)oi + fi + gerunziu*, care nu va mai funcţiona ca o formă de actualizare a [viitorului] sau a [trecutului], ci se va raporta (preponderent) la [prezentul] (în fapt, un interval de [prezent-viitor]) situaţiei de comunicare. În limba română contemporană, cei trei constituenţi ai paradigmei de *prezumtiv* exprimă raportul temporal în manieră dihotomică: [trecut] (redat de forma: *(v)oi + fi* + participiul trecut al verbului lexical) vs [nontrecut] (redat de forma omonimă de V–Tipul 2 şi de structura *(v)oi + fi* + participiul prezent al verbului lexical).

2.2. În ceea ce priveşte procesul de *regramatizare* al V–Tipul 2 (*oi cânta*) ca formă omonimă de *prezumtiv*, acesta pare a fi oarecum similar cu cel descris anterior în cazul turnurii *(v)oi + fi* + gerunziul verbului lexical, cel puţin sub aspect noţional şi cronologic. În plus, în cazul de faţă este evidentă şi modificarea la nivel formal, intervenită în cazul auxiliarului care, prin afereză, ajunge la forma populară, specializată (*o cânta*). De fapt, această formă de prezumtiv derivă din formele de V–Tipul 1, moştenite din turnura latină prospectivă VOLO CANTARE. Iniţial (în româna comună), V–Tipul 1 a reprezentat singura (unica) formă cu valoare prospectivă exclusiv deictică. În secolul al XVI-lea, structura formală constituită din auxiliarul *a vrea* + infinitivul verbului lexical apare foarte rar în actualizarea unor valori modale de tipul [+incertitudine] / [+necesitate], iar în astfel de ocurenţe, de fapt: „nuanţa de incertitudine aparţine, mai ales, contextului şi ea se transferă asupra întregului mesaj. Atunci când incertitudinea aparţine formei verbale, are loc şi o schimbare a temporalităţii formaţiei menţionate, obţinându-se efecte de sens speciale […]. Frecvenţa mare a viitorului în această perioadă în cadrul regentei condiţionate şi al propoziţiilor condiţionale, în general, este un argument pentru a considera mai răspândită întrebuinţarea V [viitorului] exprimând incertitudinea în limba veche în raport cu limba actuală […]” (Călăraşu 1987: 211).

Cu astfel de valori, structura verbală în discuţie apare, în special, în textele cu caracter popular, dar şi în cele traduse sau în documente oficiale cu caracter juridic şi, de obicei, în regenta unui sistem ipotetic (v. 8a):

(8) a. *De vei fi luat dumneata păn acum, bine* ***va fi*** (ISN, p. 103, a. 1784, Rîmnicu-Vîlcea, *apud* Călăraşu 1987: 203).
b. *dzise domnul cătră Gain: unde iaste fratele tău Avel? El răspunse: nu ştiu, au* ***voiu fi*** *eu* ***pădzitoriu*** *fratelui meu?* (PO., 22, *apud* Niculescu 2011: 437).

Aceste contexte eventuale sau supozitive[1], a căror frecvenţă se intensifică începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul secolului al

[1] Aceste contexte eventuale sau supozitive necesită o analiză aprofundată din

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

XVIII-lea, sunt favorizante pentru amplificarea (ca frecvenţă şi intensitate) naturii modale originare a *viitorului*, în astfel de cazuri morfemul verbal discutat fiind considerat o formă de V cu valoare modală (probabilă, dubitativă etc.), cu structura fonetică încă identică cu cea a formei canonice actuale:

(9) *Şi într-un loc vădzui un om şedzând numai cu piele.* Şi gândind întru mine şi dziş*: „Au doar să păduchea, sau* ***va fi*** *diiavol?”* (Zosim, 57, anul 1676, *apud* Zafiu 2009: 296).

(10) *atunce cuprinsă frică şi spaimă pre diacon, de nu cutedza să să lipască nice leac de om, că din rugă îi era obrazul proslăvit ca de înger, atâta cât* sta în gânduri diaconul de cugeta*: „Cândai* ***va fi*** *înger acesta ce să veade om*” (Dosoftei, 11^{v}, anul 1682–1686, *apud* Zafiu 2009: 296).

Acest morfem verbal modal încă cu raportare temporală de [viitor] se întâlneşte frecvent la Miron Costin (sfârşitul sec. al XVII-lea), C. Cantacuzino (sfârşitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea), Antim Ivireanul, Ion Neculce (prima jumătate a secolului al XVIII-lea) Ienăchiţă Văcărescu (sfârşitul secolului al XVIII-lea) etc. (v. Zafiu 2009: 296):

(11) *era făméie rapitoare, precum spun şi de vréme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pre Simion vodă (*de ***va hi*** *aşea) şi de frica lui Dumnedzău depărtată* (Costin, 64, *apud* Zafiu 2009: 296).

(12) *Deci, vârându-se supt elefantul pre care* i să părea *că* ***va fi*** *mpăratul, omorî pre elefant şi, căzând elefantul mort preste dânsul, muri şi el, acolo* (Antim Ivireanul, 309, *apud* Zafiu 2009: 297).

(13) Poate*-fi,* de ***or fi*** *şi scrise de Nicolai logofătul, dar or fi* poate *fi tăinuite, şi până acum la ivală n-au eşit* (Neculce, 157, *apud* Zafiu 2009: 296).

(14) *Şi cu acestu mijloc s-a săvârşit traghica moarte a lui sultan Ibrahim; însă* nu ştiu dă ***va fi*** *adevărată aceasta* (Văcărescu, 57, *apud* Zafiu 2009: 296).

Exemplele (11)–(14) demonstrează nu numai creşterea numărului de ocurenţe cu valoare modală a structurii discutate, dar şi faptul că acest morfem verbal începe să se specializeze cu valoare prezumtivă în contexte în care această semnificaţie modală continuă să fie marcată (deja suplimentar, în secolul al XVIII-lea) de anumite verbe, adverbe sau expresii din aceeaşi zonă

---

punctul de vedere al unui corpus lărgit ca număr de ocurenţe şi ca spaţiu temporal. Părerea noastră este că în „devenirea” sa ca formă de prezumtiv, turnura *o cânta* a gramatizat (a absorbit inerent) astfel de structuri discursive, explicit ilocuţionare. Altfel spus, a gramaticalizat un întreg ansamblu referenţial, R (v. Popescu 2013a, b), putând funcţiona ca formă evidenţială fără raportare explicită la sursa informaţională (v. şi Rossari *et alii* 2007).

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

modală. Totodată, iese în evidenţă din contextele prezentate anterior folosirea preponderentă a verbului *a fi*, dar şi alternarea formei canonice de V cu cea neaferezată.

Însă, specializarea grupării *oi* + *infinitiv* ca formă inerentă (deci fără aportul contextual al altor mărci explicite) de prezumtiv începe să se dezvolte abia în secolul al XIX-lea, situaţie ilustrată şi de literatura scrisă cu caracter de oralitate populară (v. *infra*, ex. (15)), pentru ca, deja la sfârşitul secolului al XIX-lea, în opera lui Ion Creangă, această formă verbală să apară integrată în construcţii sintactice (indefinite – v. ex. (16) – sau concesive, ca sub (17)) asemănătoare cu cele din limba actuală:

(15) *de unde **o fi** omul ăsta, mă?* (Costache Caragiali, TI XIX, 59, *apud* Zafiu 2009: 297).
(16) *unul cică s-a dus odată bou la Paris, unde-**a fi** acolo...* (Creangă, 159, *apud* Zafiu 2009: 297).
(17) *Aşa **a fi**, **n-a fi** aşa, zise mama, vreau să-mi fac* (Creangă, 159, *apud* Zafiu 2009: 297).

Din parcursul diacronic prezentat anterior rezultă că:

(a) procesul de *regramatizare* al formei de V–Tipul 1 (iniţial varianta neaferezată) începe în secolul al XVII-lea şi este vizibil deja la sfârşitul acestui secol pentru varianta *oi* + *infinitiv*, cu alte cuvinte, se produce simultan cu cel al structurii gerunziale discutate anterior. În urma acestui proces de *regramatizare*, forma cultă (neaferezată) a V–Tipul 1 (*va fi*) nu se va mai înregistra cu valoare prezumtivă. Începând cu secolul al XX-lea, această din urmă formă apare în texte doar cu valoare deictică şi/sau conjecturală (slab inferenţială);

(b) ca şi în cazul structurii *(v)oi* + *fi* + *gerunziu*, şi forma de prezumtiv *oi* + *infinitiv* îşi restructurează sistemul de referinţă temporală de la [viitor] la [prezent(-viitor)], fiind alături de FoiG o formă prezumtivă de [nontrecut].

2.3. Discuţia dezvoltată anterior cu privire la constituirea formelor de prezumtiv impune şi prezentarea succintă a parcursului diacronic al formaţiunii *(v)oi* + *fi* + participiul trecut al verbului lexical, structură care în limba română actuală actualizează (şi) o supoziţie raportată la [trecut]. Şi de această dată, procesul de *regramatizare* este susţinut de conversiunea acestui morfem prospectiv de la domeniul temporal la cel modal, în această nouă funcţiune fiind preferată forma aferezată, populară a auxiliarului.

Aşadar, această formă de prezumtiv cu raportare la [trecut] îşi are originea în forma omonimă de V anterior (*(v)oi fi cântat*) care apare foarte devreme, încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, cu diferite valori modale din zona de expresie a POT-ului sau referindu-se „explicit la sursele informaţiilor” (Zafiu 2009: 299):

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

(18) *Iar ce* ***să va fi lucratu*** *în zilele acestor domni*, nu să află scris nimic (Ureche, 66, *apud* Zafiu 2009: 299).
(19) *La Constantin Vodă de toată oastea* ***va hi fost*** la 8.000 *de oameni* (Costin, 192, *apud* Zafiu 2009: 299).
(20) *precum vedem în cea Alexandrie ce-i zic, cine o* ***va fi făcut****,* nu ştiu (Cantacuzino, 148, *apud* Zafiu 2009: 300).

Aşa cum se arată în literatură (v. Slave 1957), dintre cei trei constituenţi ai paradigmei actuale de *prezumtiv,* structura omonimă cu V anterior este considerată a se fi gramatizat cel mai devreme. Acesta este şi motivul pentru care, tot în literatura de specialitate, se consideră că sensul de prezumtiv a apărut iniţial şi s-a dezvoltat mai rapid la formele de trecut (V anterior, COND perfect şi conjunctivul perfect). Într-adevăr, aşa cum remarcă şi Zafiu (2009: 300), la toate aceste forme de trecut, semnificaţia prezumtivă se manifestă cu mai multă lejeritate pentru că un proiect posibil plasat în zona de referinţă a [trecutului] devine [ireal].

Aşadar, forma omonimă cu V anterior (*voi fi cântat*) este prima creată din paradigma actuală a prezumtivului, dar aceasta face referire la zona de [trecut]. Prin analogie (aşa cum arată Slave 1957: 59) cu aceasta s-a dezvoltat şi forma de prezumtiv raportată la [prezent]. Dar, am văzut că pentru acest tip de referinţă, în limba actuală există doi formanţi, perifraza cu gerunziul şi forma omonimă cu V–Tipul 2. Prin analogie cu forma mai sus amintită de [trecut] s-a format doar cea de-a doua componentă (V–Tipul 2), în timp ce perifraza cu gerunziu, care exista în acea epocă în limbă, dar cu un alt comportament semantico-funcţional, a fost reconvertită şi utilizată treptat pentru dezambiguizare (v. Zafiu 2009: 301, n. 19; cf. Slave 1957).

3. Consideraţii finale

Limba română dispune aşadar, în zona de actualizare a modalităţii epistemico-inferenţiale (şi/sau a evidenţialităţii), de forme proprii, rezultate fie prin specializarea unor formanţi prospectivi, aşa cum se întâmplă în cazul formelor omonime cu V–Tipul 2, respectiv cu V anterior), fie prin „reconvertirea" unor structuri care funcţionau în aceeaşi zonă de expresie a prospectivului temporal.

De fapt, în majoritatea limbilor romanice (franceză, spaniolă, italiană) s-a constatat că forma canonică de V a pierdut o mare parte din ocurenţele temporale, dar a câştigat în plan modal şi, mai cu seamă, în zona de expresie a epistemicului probabil şi/sau a evidenţialităţii.

La nivelul exprimării temporalo-prospective, se poate observa o situaţie cvasi-asemănătoare între franceză, spaniolă şi, parţial, italiană, sisteme lingvistice în care unicul morfem verbal care funcţionează iniţial în această zonă de expresie (i.e., V sintetic) este concurat de diferite structuri perifrastice gramaticalizate total sau parţial (în special, turnuri cu bază itivă, precum

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

(fr.) *aller* + *infinitiv* sau (sp.) *ir a* + *infinitiv*, sau de perifraza *stare per* + *infinitiv*, în italiană). Raportată la această situaţie, limba română pare să urmeze traiectoria inversă, căci acest sistem lingvistic caracterizat iniţial de polimorfism îşi specializează fiecare tipar prospectiv, formei canonice fiindu-i rezervată, începând cu secolul al XX-lea, zona exprimării deictice şi cea a unei conjecturi slabe.

În română, V canonic suferă, am putea spune, o regresie în zona de actualizare a modalităţii epistemice, deoarece, spre deosebire de limba veche când se înregistrează în contexte eventuale sau supozitive şi chiar cu valoare modală proprie, *voi* + infinitiv apare în româna actuală doar în exprimarea unei previziuni, deci cu caracter slab inferenţial. În schimb, această formă stă la baza creării unor formanţi specializaţi, precum V–Tipul 2 (*oi cânta*) şi FoiG ((*v*)*oi fi cântând*), morfeme verbale cu rol inferenţial puternic, care le apropie de valoarea V sintetic din limba italiană actuală.

BIBLIOGRAFIE

Andersen, Henning, 2006, „Grammation, regrammation and degrammation: tense loss in Russian", *Diachronica*, 23, nr. 2, p. 231–258.

Berea-Găgeanu, Elena, 1974, „Forme verbale de viitor cu auxiliarul *a fi* în limba română", *Limba română*, XXIII, nr. 2, p. 98–111.

Călăraşu, Cristina, 1987, *Timp, mod, aspect în limba română în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.

Corcheş, Cristina, Diana Roman, 2011, „Observations on the regenerative capacity of grammatical structures: the Romanian present presumptive", în Tomiţă Ciulei, Cristian Sandache, Antonio Sandu (eds), *Logos, Universalitate, Mentalitate, Educaţie, Noutate. Secţiunea Filosofie şi Ştiinţe Umaniste*, vol. 1, Iaşi, Editura Lumen, p. 309–324.

Dimitrescu, Florica, Viorica Pamfil, Elena Şerban-Barborică, Maria Cvasnîi, Mirela Theodorescu, Cristina Călăraşu, Mihai Marta, Elena Toma, Liliana Ruxăndoiu, 1978, *Istoria limbii române. Fonetică, Morfosintaxă, Lexic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică [Dimitrescu *et alii* 1978].

Graur, Alexandru, 1968, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Hopper, Paul, Elizabeth Closs-Traugott, 2003, *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.

Iliescu, Maria, 1999, „Pour un statut sémantique et syntaxique du «présomptif» roumain", în Rosanna Brusegan, Michele A. Cortelazz (eds), *Omaggio a Lorenzo Renzi*, Roma, ESEDRA Ed., p. 97–112.

Iliescu, Maria, 2000, „Grammaticalisation et modalités en roumain: le futur déïctique et épistémique", în Coene, Martine, Walter de Mulder, Patrick Dendale, Yves D'Hulst (eds), *Traiani Augusti Vestigia Pressa Sequamur. Studia Linguistica in Honorem Lilianae Tasmowski*, Padova, Unipress, p. 429–441.

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)

Iordan, Iorgu, 1975, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Lehmann, Christian, 1985, „Grammaticalization: Synchronic Variation and Diachronic Change", *Lingua e Stile*, 20, nr. 3, p. 303–318.
Lindschouw, Jan, 2011, „L'évolution du système du futur du moyen français au français moderne: la réorganisation comme un cas de régrammation", *Revue de Linguistique Romane*, 75, nr. 297–298, p. 51–98.
Manoliu-Manea, Maria, 1993, „Valori narative ale timpurilor trecute în Cronicile moldoveneşti", în vol. *Gramatică, pragmasemantică şi discurs*, Bucureşti, Editura Litera, p. 224–238.
Meillet, Antoine, 1958[3] [1912], „L'évolution des formes grammaticales", în vol. *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, Honoré Champion, p. 130–148.
Niculescu, Dana, 2011, „The grammaticalization of the future tense forms in 16th century Romanian", *Revue Roumaine de Linguistique*, 56, nr. 4, p. 421–440.
Orza, Rodica, 1966, „Forme de viitor în ALR", *Cercetări de lingvistică*, 2, p. 221–228.
Popescu, Cecilia Mihaela, 2009, „La grammaticalisation du *présomptif* en roumain", *Revue Roumaine de Linguistique*, 54, nr. 1–2, p. 151–160.
Popescu, Cecilia Mihaela, 2013, *Viitorul şi condiţionalul în limbile romanice. Abordare morfosintactică şi categorizare semantică din perspectivă diacronică*, Craiova, Editura Universităţii din Craiova.
Rosetti, Alexandru, Boris Cazacu, Liviu Onu, 1971[2], *Istoria limbii române literare*, vol. I. *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Minerva.
Rossari, Corinne, Corina Cojocariu, Claudia Ricci, Adriana Spiridon, 2007, „*Devoir* et l'évidentialité en français et en roumain", *Discours. Revue de linguistique, psycholinguistique et informatique*, 1, p. 2–15 [Rossari *et alii* 2007].
Slave, Elena, 1957, „Prezumtivul", *Studii de gramatică*, 2, p. 53–61.
Ţâra, George Bogdan, 2009, „Viitorul cu *a avea* în traducerile textelor sacre", în vol. *Text şi discurs religios*, vol. I, Iaşi*, Editura* Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 147–154.
Zafiu, Rodica, 2002, „*Evidenţialitatea* în limba română actuală", în Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 127–144.
Zafiu, Rodica, 2009, „Interpretări gramaticale ale prezumtivului", în Zafiu, Rodica, Blanca Croitor, Ana-Maria Mihail (eds), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 289–305.
Zamfir, Dana-Mihaela, 2005, *Morfologia verbului în dacoromâna veche* (*secolele al XVI-lea – al XVII-lea*), Bucureşti, Editura Academiei Române.

Cecilia Mihaela POPESCU
Universitatea din Craiova

BDD-V4287 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:48:38 UTC)